

מחקרים ועיונים בספרות העממית של יהודי ספרד והמזרח הם הנושא המרכזי בחוברת 7 של 'פעמים'. תחום זה כבר זכה לפעילות אינטנסיבית הן ברישום ואיסוף והן בפירסום קבצים של סיפורי-עם ושל מחקרים, ואנו לא התכוונו להכניס תבן לעפריים, אלא להאיר שדה-מחקר פורה זה מהיבט אחד, והוא הקשר בין היצירה העממית לרקע ההיסטורי והתרבותי של הקיבוץ היהודי שבקרבו היא נוצרה. במסגרת החוברת שבעיוננו אין למצות עניין זה במלוא היקפו, ודיינו אם נסב אליו שימת-לב רבה יותר מזו שהוא זכה לה עד כה.

מחמשת המאמרים בנושא זה שלושה עוסקים ביצירה העממית של היהודים הדוברים ספרדית, אחד בזו של יהודי כורדיסטאן ומאמר אחד בטיפוס סיפורי המשותף לכל עדות-המזרח.

□ לואיס לנדאו דן במאמרו ב'מעם לועז', קובץ מדרשים הנחשב גולת-הכותרת של היצירה הספרותית בלאדינו ומקור חשוב להכרת הלשון ואורח-החיים של היהודים יוצאי ספרד. לכאורה זהו אוסף של דברי מידרש, הלכה ואגדה שלוקטו מתוך יותר ממאתים מקורות שהיו לעיני המחברים, אולם הליקוט אינו מעשה של העתקה, אלא תהליך של עיבוד תוך כדי שינויים. מחבר המאמר מנתח בפירוט אגדה תלמודית אחת הניתנת ב'מעם לועז' ומראה על השינויים שחלו בה בתהליך ההעברה והעיבוד, ומסיק מכך מסקנות על דרך העיבוד של המלקטים.

לואיס לנדאו הוא מרצה לספרות עברית באוניברסיטת חיפה.

□ בתיה מעוז עוסקת במאמרה ברומאנסות, אלו שירי־העם הסיפוריים, של היהודים הספרדיים בתורכיה ובארצות־הבאלקאן. הרומאנסה ראשיתה במאה העשירית בחצי־האי האיברי, והספרדים, יהודים כנוצרים, העבירוה עמהם לארצות שאליהם היגרו, והכניסו בה שינויים. לאחר דיון כללי בז'אנר זה משווה המאמר נוסחים שונים של רומאנסה אחת, מהם שנרשמו מפי נוצרים מספרד ומפורטוגאל ומהם שנרשמו מפי יהודים במארוקו, בתורכיה ובארצות הבאלקאן. ההשוואה מלמדת כי ייחודם של הנוסחים השונים בא לידי ביטוי הן בלשון והן בתוכן. השינויים בתוכן כוללים התאמה של השיר להווי־החיים בארצות־הגלות החדשות וכן תוספת של מוסר־השכל.

בתיה מעוז מלמדת בחטיבה לפולקלור באוניברסיטה העברית בירושלים.

□ גם מאמרה של ד"ר תמר אלכסנדר עוסק בספרות העממית של היהודים הספרדיים, ליתר דיוק בשני סוגים של סיפורים הומוריסטיים שלהם. הסוג האחד, במרכזו עומדת דמותו של ג'וחה, שהוא דמות ידועה בסיפור העממי המזרחי בכלל והיהודי־מזרחי בפרט (המקבילה שלו בסיפור היהודי האשכנזי הוא הרש'יה). המאמר בודק את ייחוד דמותו של ג'וחה היהודי כפי שהיא ממומשת בסיפורים הספרדיים־יהודיים. חלקו השני של המאמר עוסק בסיפורים על אנשי־מקידה (המקבילה של אנשי־חלם). חלקו האחרון של המאמר דן במשותף ובמפריד בסיפורים הומוריסטיים בעדות יהודיות שונות ובחברות שונות. המאמר מלווה מדגם של סיפורי־עם בשני הסוגים הנדונים.

ד"ר תמר אלכסנדר היא מרצה לפולקלור באוניברסיטה העברית בירושלים ולספרות עברית באוניברסיטת בן־גוריון בנגב.

□ פרופ' יונה צבר מכיבא נוסח של סיפור חנה ושבעת בניה בניב יהודי זאכו. נוסח־הסיפור מובא במקורו ובתרגומו המילולי לעברית והוא מלווה מבוא והערות. יונה צבר הוא פרופסור לעברית ולארמית חדשה באוניברסיטת קאליפורניה, לוס אנג'לס.

□ מאמרה של ד"ר עליזה שנהר דן באויקוטיפ (טיפוס סיפורי המיוחד לחברה אתנית מסוימת והשונה בפרטים בעלי משמעות מהטיפוס הסיפורי הבין־לאומי שלו) יהודי מובהק — 'צדקה תציל ממוות'. מטיפוס זה, שמורים בארכיון הסיפור העממי בישראל 26 נוסחים, שכולם נרשמו מפי מספרים יוצאי עדות־המזרח. המאמר דן במקומה ובערכה המיוחדים של הצדקה בקרב יהודי־המזרח, וכן בעיצוב הספרותי של נוסח סיפורי זה. מסקנת המחברת היא שבסיפורים אלה מובעת השקפה אנטי־פאטאליסטית, והלקח מהם הוא כי יש מנוס מן הגורל, בעוד שאגדות־הגורל מן הטיפוס הבין־לאומי גורסות כי אין מנוס מהגורל.

ד"ר עליזה שנהר היא ראש החוג לספרות עברית באוניברסיטת חיפה.

□ החוברת פותחת במאמר מקיף על הקהילה היהודית בקאהיר במאה העשרים. שני מוקדים למאמר: האחד — המיבנה והארגון של הקהילה היהודית ומקומה בחברה המצרית בתקופה שבין שתי מלחמות-עולם; והשני — השינויים במיבנה הסוציורי-כלכלי של החברה המצרית ובאקלים הפוליטי משנות השלושים ואילך והשפעתם על החברה היהודית. אף כי עיקרו של המאמר עוסק בקהילת קאהיר יש בו כדי לשפוך אור על תולדות יהודי מצרים כמעט עד להעלמה של קהילה זו.

גודרון קרמר עוסקת במחקר על יהודי מצרים באוניברסיטת האמבורג.

למאמר זה צירפנו דפי תצלומים מבת-כנסת יהודיים שונים במצרים, שצולמו לאחר הסכם השלום עם מדינה זו. מעין זכר לקהילה היהודית מפוארת שהיתה ואיננה.

העורך